

ORTAOKUL ÖĞRENCİLERİN ZORBALIK EĞİLİMİ İLE MERHAMET DÜZEYLERİ ARASINDAKİ İLİŞKİNİN İNCELENMESİ

M. Yüksel ERDOĞDU

Doç. Dr, İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi,
ORCID ID: 0000-0001-6403-5630

Bahar ELÇOĞLU

Psikolojik Danışmanlık ve Rehberlik, İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi
ORCID ID: 0000-0002-4289-4925

Özet

Bu araştırmanın amacı ortaokul öğrencilerin zorbalık eğilimleri ile merhamet düzeyleri arasındaki ilişkiyi incelemektir. Bu nedenle araştırma ilişkiyel tarama modeliyle gerçekleştirilmiştir. Araştırmanın verileri İstanbul ilinin Başakşehir ilçesinin 2022-2023 eğitim-öğretim yılında 7. ve 8.sınıflarda öğrenim görmekte olan 135 (%48,7) kadın, 142 (%51,3) erkek olmak üzere toplamda 277 öğrenciden elde edilmiştir. Araştırmada zorbalık eğilim ölçeği ile merhamet ölçeği kullanılmıştır. Araştırmada elde edilen puanların normallik testi sonuçları doğrultusunda; t testi, tek yönlü varyans analizi ve korelasyon teknikleri ile bağımsız değişkenlerin bağımlı değişken üzerindeki etkilerini yordanması için çoklu regresyon analizi kullanılmıştır. Araştırma bulgularına göre zorbalık eğilim ölçeği puanları ile merhamet ölçek puanları arasında negatif yönde anlamlı ilişki vardır. t testi sonuçlarına göre; erkek öğrencilerin zorbalık eğilim puanları kız öğrencilere göre daha yüksektir. Yaşları 13-14 olan öğrencilerin zorbalık eğilimleri puanları yüksek, merhamet puanları ise düşüktür. Buna paralel olarak 8.sınıf öğrencilerin zorbalık eğilim puanları yüksek merhamet puanları düşüktür. Anne-baba otoriter tutumuna sahip öğrencilerin zorbalık eğilimi en yüksektir. Merhamet alt ölçeklerin zorbalık eğilimi yordayıcı ilişkisi arasında anlamlı ilişki bulunmuştur. Adı geçen altı değişken birlikte zorbalık düzeyindeki varyansın %98'ni açıklamaktadır. Genel olarak bulgular tartışılmış, yorumlanmış ve öneride bulunmuştur.

Anahtar kelimeler: Orta Okul öğrencileri, Zorbalık Eğilimi, Merhamet

Abstract

The aim of this study is to examine the relationship between bullying tendencies and compassion levels of secondary school students. For this reason, the research was carried out with the relational screening model. The data of the research were obtained from a total of 277 students, 135 (48.7%) female and 142 (51.3%) male, studying in the 7th and 8th grades in the 2022-2023 academic year of Başakşehir district of Istanbul province. In the research, bullying tendency scale and compassion scale were used. In line with the results of the normality test of the scores obtained in the research; Multiple regression analysis was used to predict the effects of independent variables on the dependent variable with t-test, one-way analysis of variance and correlation techniques. According to the research findings, there is a negative significant relationship between bullying tendency scale scores and compassion scale scores. According to the t test results; bullying tendency scores of male students are higher than female students. Students aged 13-14 have high bullying tendencies and low compassion scores. In

parallel with this, 8th grade students have high bullying tendency scores and low compassion scores. The bullying tendency of the students with the authoritarian attitude of the parents is the highest. A significant relationship was found between the predictive relationship of the bullying tendency of the compassion subscales. The six variables mentioned together explain 98% of the variance in the level of bullying. In general, the findings were discussed, interpreted and made recommendations.

Keywords: Middle School Students, Bullying Tendency, Compassio

1.Giriş

Günümüzde zorbalık çocuklar ve ergenler arasında yaygın olan olumsuz davranışlar olarak görülmekte ve bu olumsuz davranışların sonucunda ortaya çıkan şiddet, saldırganlık, sosyal karşılaştırmalar gibi sorunlar okul ortamında öğrencileri birçok yönden etkilemektedir. Öğrencilerin başarısını olumsuz etkileyen bu eylemler, toplumsal ve psikolojik etkileri de okulla sınırlı kalmayıp sonraki hayatlarında da etki etmeye devam edecektir. Bu etki zorbalığa maruz kalan, zorbaca eylemleri alışkanlık edinen öğrencilerde olumsuz sonuçlara sebep olabilmektedir (Olweus, 1993; Banks, 1997; Pişkin, 2002). Zorbalığa maruz kalan öğrencileri etkileyen olumsuz sonuçlar evde huzursuzluk, söz dinlemem, düzensizlik ve ebeveynlerinden uzaklaşma, ders başarısında düşüş olarak söylenebilir (Şahin ve Akbaba, 2017).

Zorbalık, birisinin kasıtlı olarak bir başkasına zarar vermesi veya rahatsız etmesi durumundaki olumsuz eylemi, istenmedik davranışlarıyla karşı karşıya kalması (Olweus, 1993), zorbalık iki kişi arasında sürekli meydana gelen saldırgan davranışlar (Farrington, 1993), bireyin kendisinden zayıf bulduğu kişilere yönelik sıkıntı yaratmak amacıyla fiziksel, ruhsal, toplumsal ve sözel olarak devamlı yapmış olduğu saldırı (Besag, 1995), zorbalığı herhangi bir sebep olmadan güçlünün zayıfa yönelik uygulamış olduğu devamlı baskı olarak ifade edilmiştir (Rigby, 2007). Bunun yanı sıra zorbalığı bireyin güç göstergesi yapmak amacıyla karşısındakine istenmedik eylemlerde bulunması olarak da adlandırabiliriz.

Okul ortamında görülen zorbalık çok eskilere dayalı bir olgu ve 1970’li yıllarda okullarda zorbalık hakkında ilk çalışmaları Dan Olweus ortaya koymuştur (Rigby, 2007). Okul ortamında öğrenciler arasında yaşanan zorbalık Japonya, İngiltere, Hollanda, Avustralya ve ABD gibi diğer ülkelerde de 1980 ve 1990’lı yılların başlarında dikkat çekmiş artık dünyanın çeşitli yerlerinde zorbalık/kurban sorunlarına araştırmaların yanı sıra toplumsal ilgiyi de çekmiştir (Olweus, 1993). Türkiye’de zorbalık ve zorba bireyler ilgili araştırmalar 2000’li yılların başından itibaren yapılmaya başlandığı ancak dünyada yapılan çalışmalara kıyasla Türkiye’deki çalışmaların yeterli olduğunu söylemek zordur (Şahin ve Akbaba, 2017).

Zorba davranışlar şu şekilde tanımlanabilir; Birincisi yapılan davranışın istenlik olması, ikincisi zorba ve kurban arasındaki ruhsal ve fiziksel güç ayırımının olması, üçüncüsü ise yapılan davranışın zaman içinde birçok öğrencinin istenmedik davranışlarına maruz kalmasıdır (Olweus, Limber ve Mihalic, 1999). Bu tür olumsuz eylemleri sözlü zorbalık lakap takma, alay etme, küçümseme, ırkçı hareketler, gibi sözlü eylemler, bu eylemler erkek ve kız öğrencileri eşit derecede kullanıldığı zorbalık türüdür, fiziksel zorbalık en yaygın görülen ve en kolay tanımlanabilen tokatlamak, vurmak, boğmak, dürtmek, gibi davranışlardır, son olarak ilişkisel zorbalık zorbalığa

uğrayan öğrencilerin benlik duygusunu yok sayma, dışlama, kaçınma eylemi şeklinde söylenebilir (Coloroso, 2008).

Araştırmanın bir diğer değişkeni olan merhamet, bireyin kendi acısına dokunması ve ona açık olması, ondan kaçmaması ve ondan kopmaması bireyin kendini iyileştirme arzusu, başkalarının acılarına karşı duyarlı olmayı (Neff, 2003) bireylerin başkalarının acılarının farkında olmayı, onların acılarını hafifletme arzusu ve hata yapan insanları yargılamayan bir anlayışa sahip olması (Deniz, 2008), birey veya bir başka canlının uğradığı kötü muameleden dolayı duyulan üzüntü, acıma hissi (Türk Dil Kurumu Güncel Türkçe Sözlük, 2020), bir kimsenin acısına tanık olurken ona destek olmayı tetikleyen onu hayatta tutun duygu (Goetz ve Diğerleri, 2010), bununla birlikte merhameti bireylerin yanlışlarına rağmen ona destek olmak sıkıntısına, derdine ortak olmak, onu anlayış ve sabırla kabul etmek olarak ifade edilebilir. Merhamet insanları yanlışlardan koruyabilen, destek olan ve affedebilen karşındakinin yaşadığı acıyı hafifletmek ve mümkünse nefreti önlemek amacı olduğu söylenir (Gilbert, 2014). Doğru gelenekleri merhameti, zihnimizi korku, öfke, kıskançlık ve intikam gibi yıkıcı duyguların gücünden kurtarmanın merkezi olarak görmüşlerdir, Merhamet yalnızca başkalarıyla olumlu sosyal ilişkiler kurmanın temelini oluşturan bir süreç değil, zihinlerimizi ve bedenlerimizi iyileştirmek için büyük bir potansiyele sahiptir (Goleman, 2003). Zorbalık bireyler arasındaki iletişimi ve ilişkiyi bozan, olumsuz etkileyen bir davranışken, merhamet insanlar arasındaki ilişkiyi kolaylaştıran sosyal ortamı iyi yönde geliştiren pozitif bir yapıya sahiptir (Aydemir, Göçen ve Yıldırım, 2021). Toplumda yaşanan zorbalık, şiddet, taciz, suç ve duyarsızlık gibi aile ile okul ortamında ortaya çıkan sorunlar sonucunda merhametsizliğin giderek arttığı görülmektedir (Nas, 2022). Merhametin okul ve eğitim ortamlarında yerleştirilmesi, şiddet ve kötü alışkanlıkların önüne geçilmesi bakımından başka bir alternatif olarak belirtilmektedir (Sayar ve Manisalıgil, 2016).

Literatürde yapılan araştırmalarda merhametin iyileştirici olduğuna ve olumsuz duyguları azalttığına yönelik birçok çalışmaya rastlanmaktadır. Bu çalışmalar bilişsel temeli merhamet eğitimi ergenlerin öfke duygularını kontrol altına alma, başkalarını sevme stresi azalttığına (Reddy ve Diğerleri, 2013), ayrıca okullarda bilişsel temeli merhamet eğitim ile öğrencilerin öfke ve streslerini kontrol etmelerini (Sayar ve Manisalıgil, 2016), sosyal adaleti sağladığı (Williams, 2008), kişinin sorunlarıyla ilişkisini değiştirerek psikolojik sıkıntıyı iyileştirdiği (MacBeth ve Gumley, 2012), merhametin saldırgan davranışları azalttığını (Genç, 2018), olumlu duyguların oluşmasını sağlayan, çatışmayı azaltan, sosyal destek ve güveni artıran (Crocker ve Canevello, 2008), depresyon, kaygıyı azaltan, yaşamdan daha fazla zevk almak (Neff, 2003) gibi yurtiçinde ve yurtdışında yapılan birçok çalışma ortaya konmuştur. Bu çalışmalara istinaden ortaokul öğrencilerinin zorbalık eğilimleri ve merhamet düzeyi arasındaki ilişkiyi ele almaktır, bu yönüyle yapılan çalışma özgün olma özelliğine sahip olması beklenmektedir. Bu çalışmada bulguların yol gösterici olacağı düşünülmekte ve çalışmadan elde edilen sonuçlar doğrultusunda, zorbalık eğilimi azaltma ve merhamet duygusunu arttırmaya yönelik müdahale programları oluşturularak araştırmacılara katkıda bulunacağı düşünülmektedir.

Bu araştırma ile ortaokul öğrencilerini zorbalık eğilimleri ile merhamet düzeyleri arasındaki ilişkinin yaş, cinsiyet, sınıf düzeyi, çocuk sayısı, kardeş ilişkisi, akran

ilişkisi, anne-baba eğitim durumu, sosyoekonomik düzeyi, anne-baba tutumu, akran ilişkisi ile ortaya konulması amaçlanmıştır.

Yöntem

Bu araştırmanın amacı ortaokul öğrencilerin zorbalık eğilimi ile merhamet düzeyleri arasındaki ilişkiyi ortaya koymak amaçladığından araştırma nicel ilişkisel tarama modeliyle ele alınmıştır.

Evren ve Örneklem

Bu araştırmanın 2022-2023 evreni İstanbul ili Başakşehir ilçesinin tüm özel okullarında öğrenim gören gönüllü öğrenciler tarafından oluşmaktadır. Örneklemi ise İstanbul ilinin Başakşehir ilçesi 'deki özel okullardan 7 ve 8 sınıf olarak belirlenen 277 ikinci kademe öğrencisi oluşturmaktadır. Bu çalışma küme örneklem göre düşük orta ve yüksek gelirli öğrencileri kapsamaktadır. Örneklem grubundaki öğrencilerin demografik özellikleri ve frekans yüzdelik verileri 135 (%48,7) kadın, 142 (%51,3) erkek olmak üzere toplamda 277 öğrenciden elde edilmiştir. Öğrencilerin 11-12 yaş aralığında 86 (%31,0) 13-14 yaş aralığında 191 (%69,0) öğrenciden oluşmaktadır. Öğrencileri sınıf düzeyleri 7.sınıf 87 (%31,4), 8.sınıf 190 (%68,6) kişiden oluşmaktadır.

Veri Toplama Araçları

Bu çalışmada örnekleme oluşturan öğrencilerin demografik bilgilerini ortaya koymak ve veri elde etmek için araştırmacı tarafından "Demografik Bilgi Formu" hazırlanmıştır. Formda öğrencinin; cinsiyet, yaş, çocuk sayısı, sınıf düzeyi, ebeveyn tutumu, aile gelir durumu, akran ilişkisi, kardeş ilişkisi, anne-baba eğitim durumuna yer verilmiştir.

Zorbalık Eğilim Ölçeği

Bu çalışmada kullanılan ölçek Dölek (2002) tarafından geliştirilmiş ve ortaokul öğrencilerin zorbalık eğilimlerini ölçmek için "Zorbalık Eğilim Ölçeği" kullanılmıştır. Ölçek 26 maddeden ve 6 alt boyut ve bunun ilk boyut (19, 21, 22, 23, 25) "olumsuz yansıtma", (14, 16, 18, 20, 24, 26) "duygusal paylaşım eksikliği", (1, 3, 4, 6,) "başkalarını üzme", (9, 11, 12, 15) "haklı görme" (2, 5, 7, 8, 13, 17) "güç kullanma" son olarak (10) "rahatsız olma" alt boyutlarından oluşmaktadır. Bu maddelerden "1", "3", "10", "14", "16", "18", "20", "24" ve "26" ters olarak hesaplanmaktadır. 4'lü likert tipidir. Ölçeğin puanlanması "Kesinlikle Katılıyorum" 4 "Katılıyorum" 3 "Katılmıyorum" 2 "Kesinlikle Katılmıyorum" 1 şekilde puanlanmaktadır. Ters maddeler için bunların ters olacak şekilde puanlanmaktadır. Ölçek puanlanması sonucunda alınan puanlar yüksek ise zorbalık eğilimi yüksek, puanlar düşük ise zorbalık eğilimi düşük olduğunu gösterir. Ölçeğin iç tutarlılık güvenilirliğinin Cronbach alfa katsayısı .67 olarak hesaplanmıştır Ölçeğinin geçerlik çalışması için faktör analizi yapılmış, faktörlükleri .40 ile .75 arasında değiştiği gözlemlenmiş ve ölçeğin yaptığı faktör analizinde yedi faktörden oluştuğu görülmüştür (Dölek, 2002). Araştırmada ölçeğin iç tutarlılık katsayısı Cronbach Alpha yeniden hesaplanmış ve bu değer .82 olarak hesaplanmıştır.

Merhamet Ölçeği

Bu ölçeğin orijinali Pommier (2011) tarafından oluşturulmuş ve uyarlamasını Akdeniz ve Deniz (2016) oluşturmuştur. Merhamet ölçeği toplamda 24 madde ve 6 alt boyuttan oluşan ölçeğin alt boyutları sevecenlik, umursamazlık, paylaşımların bilincinde olma, bağlantısızlık, bilinçli farkındalık, ilişki kesme şeklindedir. Bu ölçekten alınan en düşük puan 24 iken en yüksek puan ise 120'dir. Ölçek 5'li likert tipi olup, puanlaması ise 1 "hiçbir zaman", 2 "nadiren", 3 "ara sıra", 4 "sık sık", 5 "her zaman" şeklinde puanlanmaktadır. Ters puanlanan maddeler ise 1, 2, 3, 5, 7, 10, 12, 14,18, 19, 22, 23 şeklinde gösterilmektedir. Ölçeğin tümü için Cronbach Alfa iç tutarlılık güvenilirlik katsayısı .85 olarak hesaplanmıştır. Geçerlilik için ölçeğin uyum indeksi ($X^2=681.10$, $sd=237$, $GFI=.90$, $RMSEA=.061$, $NFI=.91$, $CFI=.94$, $IFI=.94$) olarak bulunmuştur. Ölçüt bağlantı geçerliliği sonuçlarında merhamet ölçeğini yanında duyarlı sevgi ölçeği .48, öz-anlayış ölçeği .25 ve bilinçli farkındalık ölçeği .24 olarak bulunmuştur (Akdeniz ve Deniz). Araştırmada kullanılan ölçeğin tutarlılık katsayısı Cronbach Alpha değeri yeniden hesaplanmış bu değer .84 olarak hesaplanmıştır.

İşlem süreci

Uygulama süreci Kasım- Aralık 2022 tarihleri arasında gerçekleştirilmiştir. Uygulama yapılabilmesi için özel okul müdürlerinden gereken izinler alınmış olup ölçekler araştırmacı tarafından uygulanmıştır. Öğrencilere ölçeklerin ve demografik bilgileri nasıl uygulanacağı hakkında bilgi verilmiştir. Öğrencilerin ölçekleri ve demografik bilgileri yaklaşık olarak 20-25 dakikada cevapladıkları gözlemlenmiştir.

Verileri Analiz istatistik Yöntemleri

Bu çalışmada elde edilen bulguların istatistiksel analizlerini yapmak için SPSS 22.0 programından faydalanılmıştır. Zorbalık eğilim ölçeği toplam puanları ile alt boyutlardan elde edilen toplam puanların normallik testi yapılmış basıklık değeri .088 ile .292 arasında çarpıklık değeri .104 ile .146 arasında bulunmuştur. Merhamet ölçeği toplam puanları ile alt boyutlardan elde edilen toplam puanların normallik testi yapılmış basıklık değeri-.616 ile .292 arasında çarpıklık değeri -.381 ile .146 arasında bulunmuştur. Bachman (2004) göre normal bir dağılımda basıklık ve çarpıklık değerleri ± 2 arasındaki değerlerin normalliğe uygun olduğunu belirtmiştir. Bu çalışmadaki değerlere bakılarak normal dağılım gösterdiğini söyleyebilir. Bu nedenle ikili değişkenlerin ortalamaları arasında bulunan farkın anlamlılığı için t testi; ikiden fazla değişkenlerin grup ortalamalarından elde edilen değerlerin anlamlılığını test etmek için ise Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) kullanılmıştır.

BULGULAR

Zorbalık eğilimi ile merhamet ölçeğinden elde edilen puanların betimsel istatistikleri tablo 1'de gösterilmiştir.

Tablo 1. Zorbalık eğilimi ve merhamet ölçeği betimsel istatistikleri (N=277)

Ölçek	Minimum	Maksimum	Ortalama	Standart S.
Olumsuz yansıtma	5.00	20.00	8.75	3.11
Duygusal paylaşım eksikliği	6.00	22.00	11.57	2.99

Haklı görme	4.00	16.00	9.75	2.72
Başkalarını üzme	4.00	25.00	7.63	2.43
Güç kullanma	6.00	23.00	11.76	3.42
Rahatsız olma	1.00	4.00	1.70	.854
Zorbalık eğilim	26.00	88.00	51.18	10.44
Merhamet	54.00	116.00	93.16	13.23

Tablo 1'e bakıldığında Zorbalık Eğilim Ölçeğinden elde edilen puanların aritmetik ortalaması 51.18, standart sapmasının 10.44, Zorbalık Eğilim Ölçeği alt boyutlarından Olumsuz yansıtma aritmetik ortalaması 8.75, standart sapması 3.11, Duygusal paylaşım eksikliği aritmetik ortalama 11.57, standart sapma 2.99, Haklı görme aritmetik ortalama 9.75, standart sapma 2.72, Başkalarını üzme aritmetik ortalama 7.63, standart sapma 2.43, Güç kullanma aritmetik ortalama 11.76 standart sapma 3.42, Rahatsız olma aritmetik ortalaması 1.70, standart sapma .854, Merhamet Ölçeğinin aritmetik ortalaması 93.16, standart sapması 13.23 olarak hesaplanmıştır.

Öğrencilerin zorbalık eğilim ölçeği ile merhamet ölçeği puanları arasındaki ilişki sonuçlarına tablo 2'de gösterilmiştir.

Tablo 2. Zorbalık Eğilimi Ölçeği, Zorbalık Ölçeği alt boyutları, Merhamet Ölçeği Korelasyon Sonuçları

Değişkenler	1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.
1.Olsz.Yan.	-							
2.Duy.Pay.	.120*	-						
3.Hak.Gör.	.450	.070*	-					
4.Başk.Üz.	.416**	.154*	.399**	-				
5.Güç Kul.	.631**	.120*	.560**	.537**	-			
6.Rahsz.Ol.	.256**	.284**	.052	.167**	.148**	-		
7.Zorb.Eğ. Ö.	.774**	.439**	.695**	.695**	.833**	.341**	-	
8.Merh. Ölç.	-.387**	-.347**	-.274**	-.374**	-.329**	-.256**	-.502**	-

** $p < .01$

Zorbalık eğilim ölçeği ve merhamet ölçeği puan ilişkilerini ortaya koymak üzere yapılan korelasyon analiz sonucunda negatif yönde anlamlı bir ilişki saptanmıştır ($r=0.502$, $p<.01$). Öğrencilerin merhamet ölçeği puanları artıkça zorbalık ölçeği puanları da azalmaktadır. Olumsuz yansıtma alt boyutun, duygusal paylaşım eksikliğe ($r=0.120$, $p<.01$), haklı görme ($r=0.450$, $p<.01$) ve benzer şekilde başkalarını üzme alt boyutlarıyla ($r=0.416$, $p<.01$) pozitif yönde anlamlı bir ilişki olduğu gözlemlenmektedir. Duygusal paylaşım alt boyutun, haklı görme alt boyutuyla ($r=0.070$, $p<.01$), başkalarını üzme alt boyutu ($r=0.154$, $p<.01$) arasında pozitif anlamlı ilişkiler olduğu gözlemlenmektedir. Zorbalık Eğilimi Ölçeği, rahatsız olma alt boyutuyla ($r=0.341$, $p<.01$), güç kullanma alt boyutuyla ($r=0.833$, $p<.01$), başkalarını üzme alt boyutuyla ($r=0.695$, $p<.01$), haklı görme alt boyutuyla ($r=0.695$, $p<.01$), duygusal paylaşım alt boyutuyla ($r=0.439$, $p<.01$), ve olumsuz yansıtma alt boyutu ($r=0.774$, $p<.01$) arasında anlamlı pozitif yönde ilişkileri olduğu gözlemlenmektedir. Zorbalık eğilimi ölçeği ve alt boyutları ile merhamet ölçeğinin ikili değişkenlere göre t testi puan sonuçları tablo 3'te yer verilmiştir.

Tablo 3. Zorbalık Eğilimi Ölçeği ve alt boyutları ile Merhamet Ölçeği Puanlarının İkili Değişkenlere Göre t Testi Sonuçları

	Cinsiyet	N	X±S	Sd.	t	P
Olmsz. Yan.	Kadın	135	8,11±2.65	275	-3.4	.001
	Erkek	142	9,37±3.38			
Duy. Pay. Eks.	Kadın	135	11,05±2.94	275	-2.8	.005
	Erkek	142	12,05±2.96			
Hak. Gör.	Kadın	135	9,02±2.62	275	-4.4	.000
	Erkek	142	10,44±2.63			
Başk. Üz.	Kadın	135	7,50±2.74	275	-.87	.328
	Erkek	142	7,76±2.10			
Güç. Kul.	Kadın	135	11,02±3.36	275	-3.5	.000
	Erkek	142	12,45±3.33			
Rahsz. Ol.	Kadın	135	1,57±.72	275	-2.5	.011

	Erkek	142	1,83± .94			
Zorbalık Eğ. Öl.	Kadın	135	48,29±10.38	275	-4.6	.000
	Erkek	142	53,92±9.78			
Merhamet Ölç.	Kadın	135	95,86±12.38	275	3.3	.001
	Erkek	142	90,59±13.54			

Öğrencilerin zorbalık eğilimi ölçek puanları cinsiyet değişkenine bakılarak anlamlı farklılık olduğu görülmektedir [t(277)=-4.6, p<.05]. Erkek öğrencilerin zorbalık eğilimi (\bar{X} =53,92) kız öğrencilere göre (\bar{X} =48,29) anlamlı şekilde yüksek bulunmuştur. Öğrencilerin zorbalık eğilim ölçeği 'Olumsuz Yansıtma' alt puanları cinsiyete göre anlamlı bir şekilde farklılık göstermektedir [t(277)=-3.4, p<.05]. Erkek öğrencilerin olumsuz yansıtma puanları (\bar{X} =9,37) kız öğrencilere göre (\bar{X} = 8,11) daha yüksektir. Zorbalık eğilimi ölçeği alt puanları 'Duygusal Paylaşım Eksikliği' cinsiyete göre farklılık göstermektedir [t(277)= -2.8, p<.05]. Erkek öğrencilerin duygusal paylaşım eksikliği düzeyleri puanlar (\bar{X} =12,05) kız öğrencilere göre (\bar{X} =11,05) daha yüksektir.

Zorbalık eğilim ölçeği alt puanları 'Haklı Görme' cinsiyete göre anlamlı bir farklılık bulunmuştur [t(277)= -4.4, p<.05]. Kız öğrencilere haklı görme puanları (\bar{X} =9,02) erkek öğrencilerin haklı görme puanlarına (\bar{X} =10,44) göre daha düşüktür. Zorbalık eğilim ölçeği alt puanları 'Başkalarını Üzmek' cinsiyete göre anlamlı farklılık göstermemektedir [t(277)=-.87, p>.05].

Zorbalık eğilim ölçeği alt puanları 'Güç kullanma' cinsiyete göre anlamlı farklılık göstermektedir [t(277)=-3.5, p<.05]. Erkek öğrencilerin güç kullanma düzey puanları (\bar{X} =12,45) kız öğrencilere göre (\bar{X} =11,02) daha yüksektir. Zorbalık eğilim ölçeği alt puanları 'Rahatsız olma' cinsiyete göre anlamlı farklılık göstermektedir [t(277)= -2.5, p<.05]. Erkek öğrencilerin rahatsız olma düzey puanları (\bar{X} =1,83) kız öğrencilere göre (\bar{X} =1,57) daha yüksektir. Merhamet ölçek puanları cinsiyeti göre anlamlı farklılık göstermektedir [t(277)=3.3, p<.05]. Kız öğrencilerin merhamet düzeyleri (\bar{X} =95,86) erkek öğrencilere göre (\bar{X} =90,59) daha yüksektir.

Tablo 4. Zorbalık Eğilimi Ölçeği ile Merhamet Ölçeği Puanlarının İkili Değişkenlere Göre t Testi Sonuçları

Değişkenler	Yaş / Sınıf	N	X±S	Sd.	t	P
Zorbalık eğilim ölçeği	Yaş					
	11-12	86	48.79±11.02	275	-2.5	.010
	13-14	191	52.25±10.02			
Sınıf	7sınıf	87	48.81±10.96	275	-2.5	.011

		8sınıf	190	52.26±10.04			
Merhamet ölçeği	Yaş	11-12	86	95.87±12.65	275	2.3	.020
		13-14	191	91.94±13.34			
	Sınıf	7sınıf	87	95.62±12.79	275	2.1	.037
		8sınıf	190	92.04±13.31			

Öğrencilerin zorbalık eğilimleri ölçek puanları yaş değişkenine göre anlamlı farklılık göstermektedir [t(277)=-2.5, p<.05]. 13-14 yaş düzeyindeki öğrencilerin zorbalık eğilim (\bar{X} =52.25), 11-12 yaş düzeyindeki öğrencilere göre (\bar{X} =48.79) daha yüksektir. Öğrencilerin merhamet ölçek puanları yaş değişkenine göre anlamlı farklılık göstermektedir[t(277)= 2.3, p<.05]. 11-12 yaş düzeyindeki öğrencilerin merhamet ölçeği puan (\bar{X} =95.87), 13-14 yaş düzeyindeki öğrencilerin merhamet ölçek puanlarından (\bar{X} =91.94), daha yüksektir.

Öğrencilerin zorbalık eğilimleri ölçek puanları sınıf değişkenine göre anlamlı farklılık göstermektedir[t(277)=-2.5, p<.05]. 8. Sınıf düzeyindeki öğrencilerin zorbalık eğilimi (\bar{X} =52.26), 7.sınıf düzeyindeki öğrencilere göre (\bar{X} = 48.81) daha yüksektir. Öğrencilerin merhamet ölçek puanlarının sınıf düzeyine göre anlamlı farklılıklar göstermektedir [t(277)= 2.1, p<.05]. 7.sınıf düzeyindeki öğrencilerin merhamet puanları (\bar{X} =95.62), 8.sınıf düzeyindeki öğrencilerin merhamet puanlarından (\bar{X} =92.04) daha yüksektir.

Zorbalık eğilim ölçeği ve alt boyutları ile merhamet ölçeklerin ikiden fazla değişkenler için tek yönlü varyans puanların analiz sonuçları tablo 4'te yer verilmiştir.

Tablo 5. Öğrencilerin Zorbalık Eğilimi Ölçeği puanlarının ikiden fazla değişken ortalamalarına göre Anova sonuçları

Zorbalık Eğilim Ölçeği									
Değ.		N	X±S	VK	KT	Sd.	KO	F	p
a. b. tut.	d.	77	50.53±10.30	GA	757.334	2	383.667	3.58	.029
	o.	65	54.16±10.23	Gİ	29361.641	274	107.159		
	k.	135	50.11±10.43	T	30128.975	276			
Akr. İliş.	ç.i.	99	48.94±10.15	GA	804.510	2	402.260	3.75	.025
	i.	118	52.09±10.61	Gİ	20324.455	274	107.024		
	o.	60	53.06±10.11	T	30128.975	276			

Kard. İliş.	ç.i.	93	48.37±10.19	GA	1111.995	2	555.997	5.25	.006
	i.	112	52.79±10.22	Gİ	29016.980	274	105.901		
	o	72	52.29±10.51	T	30128.975	276			
Anne e.d	i.o.	68	51.77±9.21	GA	35.374	2	17.687	.161	.851
	Lise	98	50.85±11.75	Gİ	30093.601	274	109.831		
	l.ü	111	51.09±9.99	T	30128.975	276			
Baba e.d.	i.o.	56	49.46±9.79	GA	304.344	2	152.172		
	Lise	73	52.56±10.03	Gİ	29824.631	274	108.849	1.39	.249
	l.ü	148	51.14±10.84	T	30128.975	276			

Öğrencilerin zorbalık eğilim ölçeği ortalamaları ebeveyn tutumları değişkenine göre anlamlı bir biçimde farklılık olduğu görülmektedir [$f(2-276)=3.58, p<.05$]. Ebeveynlerin demokratik ebeveyn tutumuna sahip olduğu düşünen öğrencilerin zorbalık eğilim puanları ($\bar{X}=50.53$), otoriter/baskıcı tutuma sahip olduğunu düşünenlerin ($\bar{X}=54.16$), koruyucu tutuma sahip olduğunu düşünenlerin ($\bar{X}=50.11$) olarak hesaplanmıştır. Zorbalık eğilimi puanlarının gruplar içerisindeki farklılığı belirlemek amacıyla uygulanan Scheffe testi sonuçlarına göre otoriter ebeveyn tutumuna sahip olan ebeveynlerin çocuklarının zorbalık eğilim ortalamaları demokratik, koruyucu ebeveyn tutumuna sahip ebeveynlerin çocuklarına göre anlamlı biçimde yüksek bulunmuştur.

Zorbalık eğilim ölçeğinin öğrenci puanları akran ilişki durumuna göre anlamlı bir biçimde farklılık göstermektedir [$f(2-276)= 3.75, p<.05$]. Akran ilişkileri çok iyi olan öğrencilerin zorbalık eğilim ortalamaları ($\bar{X}=48,94$), akran ilişkileri iyi olan öğrencilerin zorbalık eğilim puanları ($\bar{X}=52,09$) akran ilişkileri orta olan öğrencilerin zorbalık eğilimleri ortalaması ($\bar{X}=53.06$) hesaplanmıştır. Zorbalık eğilim puanlarının grup içerisindeki farklılığını belirlemek amacıyla Scheffe test verilerine göre akran ilişkilerinin iyi ve orta olan öğrencilerin zorbalık eğilim puan ortalamaları akran ilişkisi çok iyi olana göre anlamlı biçimde yüksek bulunmuştur.

Zorbalık eğilim ölçeği öğrenci puanları kardeş ilişkisi durumuna göre anlamlı farklılık göstermektedir [$f(2-276)= 5.25, p<.05$]. Kardeş ilişkileri çok iyi olan öğrencilerin zorbalık eğilim ortalamaları ($\bar{X}=48.37$), kardeş ilişkileri iyi olan öğrencilerin zorbalık eğilim ortalamaları ($\bar{X}=52.79$), kardeş ilişkileri orta olan öğrencilerin zorbalık eğilim ortalamaları ($\bar{X}=52.29$) hesaplanmıştır. Zorbalık eğilim puanlarının grup içerisindeki farklılığı belirlemek amacıyla Scheffe test verilerine göre kardeş ilişkisi iyi ve orta olan öğrencilerin zorbalık eğilim puanları ortalamaları kardeş ilişkisi çok iyi olana göre yüksek bulunmuştur.

Öğrencilerin zorbalık eğilim ölçeği puanları anne eğitim durumuna göre anlamlı farklılık göstermemektedir [$f(2-276)= .161, p>.05$]. Öğrencilerin zorbalık eğilim ölçeği

puanları baba eğitim durumuna göre anlamlı farklılık göstermemektedir[f(2-276)=1.39, p>.05].

Tablo 6. öğrencilerin merhamet ölçeğinden aldığı puanların ikiden fazla değişken ortalamalarına göre Anova sonuçları

Merhamet Ölçeği		Değ.	N	X±S	VK	KT	Sd.	KO	F	p
a. b. tut.	d.	77	91.25±12.68	GA	538.946	2	269.473	174.49	.215	
	o.	65	92.64±14.26	Gİ	47811.415	274	174.494			
	k.	135	94.50±12.97	T	48350.361	276				
Akr. İliş.	ç.i.	99	94.78±13.54	GA	703.067	2	351.534	2.02	.134	
	i.	118	93.18±13.31	Gİ	47647.294	274	173.895			
	o.	60	90.45±12.28	T	48350.361	276				
Kard. İliş.	ç.i.	93	93,96±13.35	GA	91.740	2	45.870	.260	.771	
	i.	112	92.83±13.49	Gİ	48258.621	274	176.126			
	o.	72	92.63±12.80	T	48350.361	276				
Anne e.d	i.o.	68	92.30±13.31	GA	67.279	2	33.640	.191	.826	
	lise	98	93.52±12.91	Gİ	48283.082	274	176.216			
	l.ü	111	93.37±13.55	T	48350.361	276				
Baba e.d.	i.o.	56	92.14±13.40	GA	316.738	2	158.369	.903	.406	
	lise	73	91.93±13.34	Gİ	48033.623	274	175.305			
	l.ü	148	94.16±13.12	T	48350.361	276				

Öğrencilerin merhamet ölçeği puanları ortalamaları ebeveyn tutumları değişkenine göre anlamlı bir farklılık göstermemektedir[f(2-276)= 174.49, p>.05]. Öğrencilerin merhamet ölçeği puanları ortalamaları akran ilişki değişkenine göre anlamlı farklılık göstermemektedir[f(2-276)= 2.02, p>.05]. Öğrencilerin merhamet ölçeği puanları ortalamaları kardeş ilişki değişkenine göre anlamlı farklılık göstermemektedir[f(2-276)= .260 p>.05]. Öğrencilerin merhamet ölçeği puanları ortalamaları anne eğitim durumu değişkenine göre bir farklılık göstermemektedir[f(2-276)= .191 p>.05].

Öğrencilerin merhamet ölçeği puanları ortalamaları baba eğitim durumu değişkeni açısından anlamlı bir farklılık bulunmamıştır [$f(2-276) = .903$ $p > .05$].

Tablo 7. Merhamet alt ölçeklerinin zorbalık eğilimi üzerindeki etkisinin yordanmasına dönük çoklu regresyon analizi

Değişken	B	S.H.	β	t	p	İkili r	Kısmi r
Sabit	,999	,434		2,305	,022		
Sevecenlik	1,073	,050	,212	21,661	,000	,704	,797
Umursamazlık	1,001	,050	,187	20,227	,000	,623	,776
Paylaş. Bilinç.ol.	1,186	,041	,274	29,264	,000	,691	,872
Bağısızlık	,959	,040	,228	23,845	,000	,688	,823
Bil.farkın.	1,092	,048	,256	22,794	,000	,799	,811
İliş.kes.	1,087	,053	,222	20,648	,000	,753	,782

R=.99 R²=.98
F(6-276)= 2649.503 P=022

Merhamet alt ölçekleri olan (“sevecenlik”, “umursamazlık”, “paylaşımların bilincinde olma”, “bağlantısızlık”, “bilinçli farkındalık”, “ilişki kesme”) öğrencilerin zorbalık eğilimi ile anlamlı ilişkiler göstermektedir ($R=0.99$ $R^2=0.98$ $p<0.001$). Adı geçen altı değişken birlikte zorbalık eğilim varyansın %98’ni açıklamaktadır.

Standardize edilmiş regresyon katsayısına (β) göre, yordayıcı değişkenlerin zorbalık eğilimi üzerindeki önem sırası; umursamazlık, sevecenlik, ilişki kesme, bağlantısızlık, bilinçli farkındalık, paylaşımların bilincinde olmak şeklindedir. Regresyon katsayılarının anlamlılığına ilişkin t test sonuçları incelendiğinde ise her altı değişkeninde zorbalık üzerinde anlamlı bir yordayıcı olduğu görülmektedir.

Tartışma ve Sonuç

Araştırma bulgularından elde edilen ilk verilere göre erkek öğrencilerin zorbalık eğilim düzeyleri kız öğrencilere göre daha yüksek bulunmuştur. Kaldıran (2019), Kocatürk (2014), Toprak (2019), Güneş (2018), Çayırdağ (2006), Şahin (2015), Boulton, Trueman ve Flemington, (2002), Ang, Chong, Cheong vd., (2018), Ayas ve Pişkin (2011)’in yaptıkları çalışmalar incelendiğinde benzer durum görülmekte erkek öğrencilerin kız öğrencilere göre zorbalık eğilim puanları daha yüksek olduğu görülmektedir. Zorbalığın Olumsuz yansıtma, duygusal paylaşım eksikliği, haklı görme, güç kullanma, rahatsız olma gibi alt boyutlarında anlamlı farklılık olduğu ama başkalarını üzme alt boyutunda anlamlı bir değişiklik olmadığı göstermektedir. Bu durumda erkek öğrencilerin zorbalık eğilimlerinin kız öğrencilerinden daha yüksek olmasında erkeklerin daha saldırganlık ve şiddet davranışların daha baskın olması şeklinde değerlendirilebilir. Erkeklerin zorbalık eğilimlerinin yüksek olmasında şiddet içeren oyunlara daha fazla ilgi duyması, televizyon dizilerindeki şiddet içeriklere ve

karakterlere yer verilmesi ve erkeklerin şiddet kullanarak başkalarına baskı uygulaması olarak gösterilmektedir.

Araştırmada elde edilen diğer bulgu, zorbalık eğilimi puanları ile merhamet puanları arasında negatif yönde ilişkiler olduğu göstermektedir. Zorbalık eğilimi yüksek bulunan öğrencilerin merhamet puanlarının düşük çıkmıştır. Literatürde yapılan çalışmalara bakıldığında Genç'e (2018) göre merhametin değer sistemi içerisinde sevgi ve şefkate daha yakın bir ilişki olduğu için saldırganlık ve şiddet davranışları azalttığı söylenebilir. Bu bağlamda merhametin iyileştirici olduğu ve okullarda görülen zorbalığı önlemek konusunda yol gösterici olduğu söylenebilir. Nas ve Sak (2020)'a göre yaptıkları çalışmada merhametin korku ve öfke gibi olumsuz duyguları engelleyici ayrıca kişiler arasındaki ilişkilerde yararlı olduğunu belirtmişlerdir.

Araştırma bulgularına baktığımızda yaş değişkeni, zorbalık eğilim ile merhamet puanları arasında anlamlı ilişki bulunmuştur. 13-14 yaş düzeyindeki öğrencilerin zorbalık eğilimleri yüksek merhamet puanları düşüktür. 11-12 yaş düzeyindeki öğrencilerden zorbalık eğilimleri düşük merhamet düzeyleri daha yüksek olduğu göstermektedir. Bektaş'a (2007) göre yaş arttıkça zorbalık düzeyinde arttığını belirtmiştir (Akt., Kaldıran, 2019).

Araştırmada diğer bir değişkenin sınıf düzeyi, zorbalık eğilimi ile merhamet arasında anlamlı ilişki olduğu bulunmuştur. Öğrencilerin zorbalık eğilimleri 8.sınıf düzeylerinde yüksek merhamet puanları düşük olduğu göstermektedir. 7.sınıf öğrencileri zorbalık eğilimleri düşük merhamet puanları yüksek bulunmuştur. Bu çalışmanın sonucunda sınıf düzeylerine bakıldığında 8.sınıf düzeyindeki öğrencilerin 7.sınıf öğrencilerine göre daha fazla zorbalık eğilimi olduğunu göstermektedir. Yapılan araştırmalara bakıldığında orta okul öğrencilerinin daha fazla zorba davranışlar gösterdiği (Erkin, vd., 2021), başka bir çalışmada ise 5. ve 6.sınıf öğrencilerin saldırgan davranışların arttığı yönündedir (Alkaya ve Avşar, 2017).

Bu araştırmada zorbalık eğilimi yordayan bir diğer değişken anne-baba tutumudur. Anne-baba otoriter tutuma sahip olan öğrencilerin, demokratik ve koruyucu anne-baba tutum sahip olan öğrencilere göre zorbalık eğilimi daha yüksek bulunmuştur. Fielder'e (2006) göre otoriter anne-baba tutumu ile zorbalık arasında ilişki olduğunu, otoriter anne-baba tutumuna sahip ebeveynlerin çocukları sosyalleşmeleri üzerinde olumsuz olacağı ve zorbalık olaylara yol açacağını ve bu çalışmalara istinaden zorbalık davranışı uygulayan çocukların ebeveynlerin daha baskıcı ve otoriter olduğu söylenebilir.

Araştırma bulgularına baktığımızda akran ilişkisi değişkeninde zorbalık eğilim puanları anlamlı farklılık olduğu bulunmuştur. Akran ilişkisi orta olan öğrencilerin iyi ve çok iyi olan öğrencilere göre zorbalık eğilimi daha yüksek bulunmuştur. Bu çalışmada akran ilişkisi orta olanların zorbalık eğilimine daha yatkın olduğu göstermektedir. Öztürk (2019)'da yaptığı çalışmada akran ilişkileri ve akran grupları arasında zorbalığın önüne geçilmesinde sosyal ilişkileri geliştirme ayrıca olumlu sosyal destek oluşturmada etkili olabileceğini göstermiştir. Bir diğer çalışma da Akranların olumsuz ilişkiye sahip ergenlerin şiddet ve saldırganlık daha fazla görülmektedir (Yeşil, 2011).

Bu çalışmadaki diğer bir bulgu kardeş ilişkisi değişkeni ile Zorbalık eğilimi arasındaki puanların anlamlı farklılık bulunmuştur. Kardeş ilişkisi iyi ve orta olan öğrencilerin zorbalık eğilim puanları kardeş ilişkisi çok iyi olan öğrencilerin puanlarına göre daha

yüksek bulunmuştur. Bu çalışmaya bakılacak olursak kardeş ilişkisi orta ve iyi olan öğrencilerin daha fazla zorba olduğu söylenebilir. Alkaya ve Avşar'ın (2017) yaptığı çalışmaya bakıldığında kardeş ilişkileri olumlu olan öğrencilerin sosyal ilişkilerinde de olumlu yönde olduğunu belirtmiştir.

Bu çalışmanın diğer değişkenleri anne-baba eğitimi ile zorbalık eğilimi arasındaki ilişkisidir. Öğrencilerin Anne-baba eğitim puanları ile zorbalık puanları arasında anlamlı farklılık göstermemektedir. Kaldıran'ın (2019) yaptığı çalışmada da zorbalık eğiliminin anne-baba eğitim durumuyla anlamlı bir farklılık görülmeyen bir diğer araştırma olarak gösterilebilir.

Zorbalık, okul ortamındaki öğrenciler ve akranlar arasındaki ilişki kurma yönünde bir engel oluşturmaktadır. Bu bağlamda öğrenciler ve akranlar arasında ilişkilerin sağlıklı kurulmamasında zorbalık bir problem olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu nedenle zorbalığı etkileyen değişkenlerin belirlenmesinde ve gerekli önlemler alınması önemli görülmektedir. Okullarda zorbalığın önüne geçmek için öğrenciler arasındaki olumlu davranışların ödüllendirmesi, öğrenciler konusunda veli bilgilendirilmeli, gibi yaklaşımlar uygulanabilir. Araştırma bulgularında da görüldüğü gibi merhameti yüksek olanların zorbalık eğilimleri düşüktür. Bu sebeple özellikle okullarda rehberlik servislerinin öğrencilerin merhamet duygularını geliştirici programlar yapmaları, zorbalık yapan öğrencileri rehberlik desteği sunmalı ayrıca bu konuda anne ve babaları bilgilendirilmeli ve zorbalığı önleme programlar uygulanması önerilebilir. Öğrencilerin anne babalarını ve çevrelerindeki kişileri rol model olarak gördükleri için onlara benzemek istemektedirler. Bu nedenler öğrencilerin anne babalarını ve çevrelerindeki kişileri bu konuda bilinçlendirilmesi ve farkındalık çalışmaları yapılması önerilebilir.

Bu araştırma Başakşehir ilçesi özel okullardaki öğrencilerle sınırlıdır. Sonraki çalışmalarda Başakşehir'deki devlet okullarda ve farklı kademelerinde bulunan öğrencilere ulaşılabilir.

KAYNAKÇA

Akdeniz, S., ve Deniz, M. (2016). Merhamet Ölçeği'nin Türkçeye uyarlanması: Geçerlik ve güvenirlik çalışması. *The Journal of Happiness ve Well-Being*, 4(1), 50-61.

Ang, C. S., Chong, C. P., Cheong, S. W., Lee, C. Y., Tang, Z. H., ve Liew, C. Y. (2018). Self-Esteem and Tendency of Bullying among Primary School Children. *Romanian Journal of Psychology*, 20(1). 11-17

Ayas, T., ve Pişkin, M. (2011). Lise Öğrencileri Arasındaki Zorbalık Olaylarının Cinsiyet, Sınıf Düzeyi ve Okul Türü Bakımından İncelenmesi. *İlköğretim Online*, 10(2). 550-568

Ayaz Alkaya, S., ve Avşar, F. (2017). Okul çağı çocuklarının akran zorbalığı durumları ile atılganlık düzeyleri ve ilişkili faktörlerin incelenmesi. *Hemşirelikte Eğitim ve Araştırma Dergisi*, 14(3). 185-191

Aydemir, F., Göçen, A., ve Yıldırım, İ. (2021). Ortaokul öğretmenlerinin merhamet ve zorbalık kavramlarına ilişkin algıları. *Manisa Celal Bayar Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 9(1), 17-31.

Bachman, L. F. (2004). *Statistical analyses for language assessment book*. Cambridge University Press.

Banks, R. (1997). Bullying in schools. (ERIC Document Reproduction Service No. ED407154).

Besag, V. (1995). *Bullies and victims in schools*, Philadelphia: Open University Press

Boulton, M. J., Trueman, M., ve Flemington, I. (2002). Associations between secondary school pupils' definitions of bullying, attitudes towards bullying, and tendencies to engage in bullying: Age and sex differences. *Educational studies*, 28(4), 353-370.

Coloroso, Barbara (2008). *The bully, the bullied, and the bystander*, harper yayınevi New York

Crocker, J., ve Canevello, A. (2008). Creating and undermining social support in communal relationships: the role of compassionate and self-image goals. *Journal of personality and social psychology*, 95(3), 555.

Çayırdağ, N. (2006). *İlköğretim 7. ve 8. sınıf öğrencilerinin okul kültürünü algılayışları ile zorbalık eğilimleri ve zorbalıkla baş etme düzeyleri arasındaki ilişkinin incelenmesi*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Üniversitesi.

Deniz, M., Kesici, Ş., ve Sümer, A. S. (2008). The validity and reliability of the Turkish version of the Self-Compassion Scale. *Social Behavior and Personality: an international journal*, 36(9), 1151-1160.

Dölek, N. (2002). *Öğrencilerde zorba davranışların araştırılması ve bir önleyici program modeli* (Doktora Tezi). Marmara Üniversitesi.

Erkin, M., Korkmaz, T., ve Atbaşı, Z. (2021). Akran zorbalığı kavramının lisansüstü tezlerde incelenmesi. *Turkish Special Education Journal: International*, 3(1), 1-19.

Farrington, D. P. (1993). Understanding and preventing bullying. *Crime and justice*, 17, 381-458.

Fielder, R. O. N. (2006). *The perceived parent-child relationship and the effect on the child's pattern of negative peer interactions* (Doctoral dissertation) Capella University.

Genç, M. F. (2018). Merhamet eğitiminin saldırganlık davranışını azaltmadaki rolü. *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, (45), 61-82.

Gilbert, P. (2014). *Mindful compassion: How the science of compassion can help you understand your emotions, live in the present, and connect deeply with others*. New Harbinger Publications.

Gilbert, P. (Ed.). (2005). *Compassion: Conceptualisations, research and use in psychotherapy*. Routledge.

Goetz, J. L., Keltner, D., ve Simon-Thomas, E. (2010). Compassion: an evolutionary analysis and empirical review. *Psychological bulletin*, 136(3), 351.

Gredler, G. R. ve Olweus, D. (1993). *Bullying at school: What we know and what we can do*. Malden, MA: Blackwell Publishing, 140 pp., \$25.00.

Güneş, E. (2018). *Zorbalık eğilimi, duygusal özerklik ve akıllı telefon bağımlılığı arasındaki ilişkinin incelenmesi* (Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi.

<https://sozluk.gov.tr/> (2022)

Kıldırın, Y. (2019). *Lise öğrencilerinin zorbalıkla baş etme düzeyleri ve zorbalık eğilimi düzeyleri ile bilgisayar oyun bağımlılığı arasındaki ilişkinin incelenmesi* (yüksek lisans tezi). Maltepe Üniversitesi.

Kocatürk, M. (2014). *Ortaokul öğrencilerinde akran zorbalığı ile siber zorbalık arasındaki ilişkinin incelenmesi*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Üniversitesi.

Levin, E., ve Goleman, D. (2003). *Destructive Emotions: How Can We Overcome Them? A Scientific Dialogue with the Dalai Lama [ABRIDGED]*.

MacBeth, A., ve Gumley, A. (2012). Exploring compassion: A meta-analysis of the association between self-compassion and psychopathology. *Clinical psychology review*, 32(6), 545-552.

Nas, E., ve Kardeş, F. (2022). Merhamet Eğitimi ve Eğitimde Merhamet. *Itobiad: Journal of the Human ve Social Science Researches*, 11(1). 316-340

Nas, E., ve Sak, R. (2020). Merhamet ve Merhamet Odaklı Terapi. *Celal Bayar University Journal of Social Sciences/Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 18(1). 64-84

Neff, K. D. (2003). The development and validation of a scale to measure self-compassion. *Self and identity*, 2(3), 223-250.

Olweus, D. (1993). Acoso escolar, "bullying", en las escuelas: hechos e intervenciones. *Centro de investigación para la Promoción de la Salud, Universidad de Bergen, Noruega*, 2, 1-23.

Olweus, D. (1997). Bully/victim problems in school: Facts and intervention. *European journal of psychology of education*, 12(4), 495-510.

Olweus, D., Limber, S., ve Mihalic, S. F. (1999). Blueprints for violence prevention, book nine: Bullying prevention program. *Boulder, CO: Center for the Study and Prevention of Violence*, 12(6), 256-273.

Öztürk, H. (2019). *Ortaöğretim Öğrencilerinin Akran Zorbalığı İlişkisinde Zorba ve Kurban Olma Durumlarını Etkileyen Faktörler ve Okul Sosyal Hizmeti* (Doktora Tezi). Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi.

Pişkin, M. (2002). Okul zorbalığı: Tanımı, türleri, ilişkili olduğu faktörler ve alınabilecek önlemler. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri*, 2(2), 531-562.

Reddy, S. D., Negi, L. T., Dodson-Lavelle, B., Ozawa-de Silva, B., Pace, T. W., Cole, S. P., ve Craighead, L. W. (2013). Cognitive-based compassion training: A promising prevention strategy for at-risk adolescents. *Journal of Child and Family Studies*, 22(2), 219-230.

Rigby, K. (2007). *Bullying in schools: And what to do about it*. Aust Council for Ed Research.

Sayar, K., ve Manisalıgil, A. (2016). Merhamet Devrimi. *Timaş Yayınları*.

Şahin, M., ve Akbaba, S. (2017). Okulda ve Sanal Ortamda Zorbalık ve Empati. *Nobel Akademik Yayıncılık*.

Toprak, S. (2019). *The predictor roles of perceived perantol monitoring and empathic tendency on bullying tendency of primary school students* (Yüksek Lisans Tezi). Bahçeşehir Üniversitesi.

Williams, C. R. (2008). Compassion, suffering and the self: A moral psychology of social justice. *Current Sociology*, 56(1), 5-24.

Yeşil, S. (2011). Okula Giden ve Tutukevinde Bulunan Ergenlerin Zorbalık Tanımları ve Zorbalık Davranışlarının Zorbalığın Ahlaki Kabulü ile İlişkisi. (Yüksek Lisans Tezi). Hacettepe Üniversitesi.

Yüksel-Şahin, F. (2015). An Examination of Bullying Tendencies and Bullying coping behaviors among adolescents. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 191, 214-221.